Poczta opłacona ryczałtem.

Rok II. № 10.

DZIENNIK URZĘDOWY

KURATORJUM OKRĘGU SZKOLNEGO POMORSKIEGO

TORUŃ, DNIA 3 GRUDNIA 1930.

TREŚĆ.

CZĘŚĆ URZĘDOWA.

110.

OKÓLNIK

do Dyrekcji szkół średnich ogólnokształcących, zawodowych seminarjów nauczycielskich i do Inspektoratów szkolnych

w sprawie ciepłoty wody w natryskach szkolnych.

Aby zapobiec możliwym zaziębieniom i poparzeniom młodzieży przy korzystaniu ze szkolnych kąpieli natryskowych, podaje Kuratorjum do przestrzegania następujące wskazówki:

Ciepłota wody w natryskach powinna wynosić 27° C. Natryski mają być tak urządzone, aby pod koniec kąpieli ciepłota ta mogła być obniżona o kilka (3—4)° C. Jeżeli uczniowie korzystają z kąpieli natryskowej po każdej lekcji gimnastyki, czas kąpieli nie może przekraczać 5 minut. Ilość wody potrzebnej na 1-go ucznia na ten czas wynosi około 40 litrów.

Toruń, dnia 25. listopada 1930 r. — L. dz. 0. 23363/30.

Kurator Okręgu Szkolnego *(—) J. Szwemin.*

111.

OKÓLNIK

do Dyrekcyj państwowych i prywatnych szkół średnich, seminarjów nauczycielskich i Inspektoratów szkolnych

w sprawie czasopisma „Parametr“.

W ślad za okólnikiem z dnia 12 lutego br. Nr. 0. 2968/30, (Dz. Urz. Kuratorjum Okręgu Szkolnego Pom. (Nr. 2/30) oraz okólnikiem z dnia 6 września br. Nr. 0. 18425/30 podaję do wiadomości, że Ministerstwo W. R. i O. P. zarządza dalszą prenumeratę czasopisma »Parametr«, poświęconego nauczaniu matematyki.

Ministerstwo opłaci prenumeratę powyższego czasopisma dla państwowych zakładów kształcenia nauczycieli, dla państwowych szkół średnich ogólnokształcących i dla Inspektoratów Szkolnych za pół roku t. j. za II (drugie) półrocze 1930 roku. Czasopismo rozsyłać będzie nadal Księgarnia św. Wojciecha w Poznaniu.

Pokwitowanie odbioru wszystkich pięciu egzemplarzy czasopisma za II półrocze roku 1930, winny Dyrekcje i Inspektoraty nadesłać w drugiej połowie miesiąca grudnia bezpośrednio do Administracji Parametru (Księgarnia św. Wojciecha, Poznań, Kl. Marcinkowskiego 22,) na specjalnych blankietach, dołączonych przez księgarnię św. Wojciecha do ostatniego numeru pisma.

W razie nieotrzymania kolejnego numeru winny Dyrekcje (Inspektoraty) reklamować w Administracji Parametru.

Ze względu na wartość naukową wydawnictwa, które może oddać poważne usługi nauczycielom specjalistom, zalecam usilnie ażeby pismo to prenumerowały również dyrekcje szkół prywatnych.

Toruń, dnia 27 listopada 1930 r. — L. dz. 0. 25326/30.

Kurator Okręgu Szkolnego *(—) J. Szwemin.*

112.

OKÓLNIK

do Panów Inspektorów Szkolnych

w sprawie sprawozdania z pracowni przyrodniczych i robót ręcznych za rok szkolny 1929/30.

Do niniejszego numeru Dziennika Urzędowego dołącza się sprawozdanie z funkcjonujących na terenie Okręgu Szkolnego Pomorskiego pracowni przyrodniczych i robót ręcznych. Ze sprawozdania wynika, że jest tu obecnie 26 pracowni, mianowicie 13 przyrodniczych, 1 geograficzna, 10 pracowni robót ręcznych, jedna pra-

cownia robót kobiecych i jedno gospodarstwo domowe, czyli o 12 pracowni więcej, niż w ubiegłym roku szkolnym.

Pracownie powstały dzięki zasiłkom z Ministerstwa W. R. i O. P., które w łącznej kwocie wyniosły 51.484 zł., oraz wydatnej pomocy czynników samorządowych, które, doceniwszy znaczenie pracowni w nauczaniu przyrody i robót, nie szczędziły kosztów na ich urządzenie. Ogólna suma zasiłków samorządowych wyniosła do roku 1929/30 56.935 zł.

Pomimo że wpływ istniejących pracowni starano się rozciągnąć możliwie daleko na Okrąg bądź przez udostępnianie korzystania z nich dziatwie szkół okolicznych, bądź przez organizowanie w siedzibie pracowni w określonych odstępach czasu zjazdów nauczycielskich, dzięki którym szkoły w powiecie mają możność stopniowego zaopatrywania się w najniezbędniejsze pomoce naukowe, własnoręcznie wykonywane, jednak obecna ilość pracowni jest jeszcze znikomo mała w stosunku do rzeczywistych potrzeb Okręgu.

Nie wątpię, że P. P. Inspektorowie, Kierownicy Szkół i Nauczyciele, rozumiejąc, jakie znaczenie mają pracownie w nauczaniu i jakie korzyści płyną z nich dla młodzieży i społeczeństwa, nadal dokładać będą starań wespół z samorządami, które dotąd chętnie szły z pomocą, by pracownie powstały wszędzie tam, gdzie brak ich dotkliwie daje się odczuwać.

Toruń, dnia 1 grudnia 1930 r. — Nr. I-26239/30 r.

Kurator Okręgu Szkolnego (—) *J. Szwemin.*

113.

OKÓLNIK

do Dyrekcyj i Kierownictw szkół wszelkiego typu

w sprawie zapobiegania umyślnym zeszkodzeniom linij telefonicznych i telegraficznych.

Nawiązując do okólnika p. Ministra W. R. i O. P. z dn. 6. VII. br. L. II. 12995/30 (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 7 poz. 125), polecam, aby pp. Dyrektorzy (Kierownicy) szkół wszelkiego typu zechcieli raz jeszcze pouczyć młodzież o potrzebie szanowania nadziemnych urządzeń telefonicznych i telegraficznych oraz przestrzegli ją przed konsekwencjami, jakie grożą samej młodzieży i jej opiekunom w wypadku umyślnego uszkodzenia tych zarządzeń.

Ponieważ dotychczasowa akcja nie dała należytych wyników, polecam Kierownictwom Szkół sprawę omówioną specjalnej trosce i staraniom.

Toruń, dnia 2. grudnia 1930 r. — L. dz. O. 26085/30.

Kurator Okręgu Szkolnego (—) *J. Szwemin.*

114.

OKÓLNIK

do Panów Inspektorów szkolnych

w sprawie wydzielania gruntów na cele szkolne.

Niżej podany odpis podaje się do wiadomości celem dopilnowania, aby właściwe organy gminne na zapytania Powiatowych Urzędów Ziemskich odpowiadały wyraźną uchwałą co do nabycia przez gminę działki wydzielonej na cele szkolne.

Toruń, dnia 2 grudnia 1930 r. — Nr. I-25672/30.

Naczelnik Wydziału (—) *Ks. M. Strogulski.*

M. R. R.
Okręgowy Urząd Ziemski
w Grudziądzu
dnia 12 listopada 1930 r.
Wydział Urządzeń Rolnych
L. dz. R. 2648
W sprawie wydzielania gruntów
na cele szkolne.

Odpis.

Do

Powiatowych Urzędów Ziemskich.

Wobec możności nabywania gruntów, przeznaczonych przy parcelacji rządowej na cele szkolnictwa, przez gminy na podstawie art. 47 ustawy z dnia 28 XII. 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej, zgodnie z pismem Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego do Kuratorjum Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu z dnia 4 lutego b. r. L. dz. VII. G. 1110/30 Ministerstwo Rolnictwa zarządziło, aby Urząd Wojewódzki przed przejęciem gruntów, przeznaczonych na cele szkolnictwa, upewnił się, czy gmina nie zamierza go nabyć w drodze wyżej wymienionej ustawy.

W myśl tegoż zarządzenia Ministerstwa Rolnictwa może Urząd Wojewódzki przejmować działki przeznaczone na cele szkolne i wydzierżawiać je miejscowej radzie szkolnej tylko wówczas, o ile zainteresowane gminy powzięły uchwały odmawiające nabycia działek szkolnych w trybie art. 47 cytowanej ustawy.

Z uwagi na powyższe, Okręgowy Urząd Ziemski poleca we wszystkich wypadkach zgłoszenia wniosków o wydzielenie gruntów na cele szkolnictwa zwrócić się do Inspektora szkolnego, aby przedłożył Pow. Urz. Ziemskiemu odpowiednie uchwały właściwych organów gmin. W zależności od treści uchwał, Pow. Urz. Ziemski winien projektować działki szkolne do opłatnego nabycia przez gminy względnie do przekazania Pomorskiemu Urzędowi Wojewódzkiemu.

Uchwały te winny być dołączane do operatów parcelacyjnych i łącznie z niemi przedkładane do Okręgowego Urzędu Ziemskiego.

(—) *A. Strzeszewski*, Prezes.

115.

OKÓLNIK

do Dyrekcyj szkół średnich, seminarjów nauczycielskich, szkół zawodowych, Inspektoratów szkolnych oraz Kierownictw szkół powszechnych

w sprawie zamówień na druki.

Ministerstwo W. R. i O. P. pismem z dnia 21 listopada b. r. Nr. I. Prez. 7831/30 podaje do wiadomości, iż wobec znacznie zmniejszonej liczby zamówień w Drukarni Państwowej, zamówienia dokonane w chwili obecnej mogą być przez Drukarnię wykonywane w szczególnie szybkiem tempie.

W związku z tem nie należy odkładać ewentl. zamówień na świadectwa i druki szkolne, potrzebne na rok szkolny 1930/31, lecz już obecnie kierować je do Drukarni Państwowej.

Zarazem zaznacza się, że Drukarnia Państwowa poza działem graficznym posiada własną introligatornię.

Toruń, dnia 3 grudnia 1930 r. — Nr. O-26016/30.

Kurator Okręgu Szkolnego (—) *J. Szwemin.*

116.

RUCH SŁUŻBOWY

Inspektoraty Szkolne.

Reskryptem z dnia 23 października b. r. Nr. II. 22766/30 Pan Minister W. R. i O. P. przeniósł p. **Wiktora Leśniewicza,** inspektora szkolnego w Chełmży, na równorzędne stanowisko Inspektora Szkolnego w Szczuczynie z dniem 1 listopada br.

Reskryptem z dnia 13 listopada br. Nr. II. 25557/30 Pan Minister W. R. i O. P. przeniósł na własną prośbę p. **Stanisława Piotrowskiego,** inspektora szkolnego powiatu lubawskiego z siedzibą w Nowemmieście, w stan spoczynku z dniem 30 listopada b. r.

Szkoły średnie ogólnokształcące.

Stanisław Komęza, profesor państwowego gimnazjum w Nowemmieście, przeniesiony na własną prośbę do państwowego gimnazjum męskiego w Ostrowie z dniem 1. X. 1930 r.

Tadeusz Morawski, nauczyciel tymczasowy państwowego progimnazjum w Lubawie przeniesiony z urzędu do państwowego gimnazjum w Nowemmieście z dniem 20. X. 1930 r.

Filip Łuczyński, powołany w charakterze nauczyciela kontraktowego do państwowego gimnazjum w Wąbrzeźnie z dniem 20. X. 1930 r.

Jan Motłoch, powołany w charakterze nauczyciela kontraktowego do państwowego progimnazjum w Lubawie z dniem 20. X. 1930 r.

Szkolnictwo Powszechne.

Mianowania:

L. p.	Nazwisko i imię	Od dnia	Do szkoły: stop. org.	charakter szkoły	miejscowość	powiat
1	Richert Edmund	16. 11. 30	1 kl.	pows.	Windorp	chojnicki
2	Krześ Szczepan	16. 10. 30	7 „	„	Osie	świecki
3	Kalinowska Stanisława	1. 11. 30	7 „	„	Golub	wąbrz.
4	Rączkówna Marja	16. 11. 30	7 „	„	Wąbrzeźno (szkoła męska)	„

Zwolnienia.

L. p.	Nazwisko i imię	Od dnia	stop. org.	charakter szkoły	miejscowość	powiat
1	Prociówna Helena	31. 10. 30	7 kl.	pows.	Nowe	świecki
2	Lipańska Jadw. (zamężna Adlerowa)	31. 8. 30	2 „	„	Buśnia	„
3	Ziętarska Sylwja	30. 11. 30	3 „	„	Pruszcz	tucholski
4	Łabanowska Helena	28. 2. 31	7 „	„	Grudziądz (szkoła im. Król. Jadwigi)	
5	Rentz Lidja	„	3 „	„	Szembruk	grudz.
6	Szczawiński Władysław	„	1 „	„	Leśniewo	„

W stan spoczynku:

L. p.	Nazwisko i imię	Od dnia	stop. org.	charakter szkoły	miejscowość	powiat
1	Goebel Konstanty	31. 10. 30	2 kl.	pows.	Zalesie	chojnicki
2	Kaszendrowska Franc.	31. 10. 30	7 „	„	Skarszewy	kościers.
3	Kwiatkowska Prakseda	31. 8. 30	7 „	„	Kościerzyna	„
4	Listewnikówna Marja	30. 11. 30	7 „	„	Starogard	starogar.
5	Manz Gustaw	31. 10. 30	7 „	„	Tczew	tczewski
6	Ernest Wacław	30. 11. 30	7 „	„	Grudziądz (szkoła im. Mikołaja Kopernika)	—

Zmarli:

L. p.	Nazwisko i imię	Od dnia	stop. org.	charakter szkoły	miejscowość	powiat
1	Lipski Ferdynand	24. 11. 30	7 kl.	pows.	Chełmno	chełm.

Przeniesienia:

L. p.	Nazwisko i imię	Od dnia	Ze szkoły				Do szkoły			
			stop. oryg.	charakter szkoły	miejscowość	powiat	stop. oryg.	charakter szkoły	miejscowość	powiat
1	Mielczarska Wacława	10. 10. 30	7 kl.	powsz.	Brusy	chojnicki	2 kl.	powsz.	Miłobądz	tczewski
2	Machut Bolesław	1. 11. 30	1 „	„	Windorp	„	7 „	„	Brusy	chojnicki
3	Narlochówna Rozalja	1. 11. 3	5 „	„	Wiele	„	7 „	„	Kościerzyna	kościers.
4	Bonna Kornel	10. 11. 30	2 „	„	Nowacerkiew	„	1 „	„	Jarcewo	chojnicki
5	Czinke Bronisław	10. 11. 30	1 „	„	Jarcewo	„	do Okręgu Szkolnego Warszawskiego			
6	Żyłkowski Józef	10. 11. 30	7 „	„	Kościerzyna	kościers.	7 kl.	powsz.	Skarszewy	kościers.
7	Mikołajska Władysława	16. 11. 30	szkoła wydz.		Pelplin	tczewski	7 „	„	Tczew	tczewski
8	Wiśniewski Witold	16. 10. 30	2 kl.	powsz.	Miłobądz	„	7 „	„	„	„
9	Kaczorowski Józef	1. 10 30	1 „	„	Czatkowy	„	1 „	„	Niem. Okoniny	świecki
10	Tarnowska Marja	15. 10. 30	7 „	„	Tczew	„	do Okręgu Szkolnego Lwowskiego			
11	Miłek Jan	1. 12. 30	4 „	„	Rybno	lubawski	1 kl.	powsz.	Rzepiczno	tucholski
12	Miłobędzka Klara	1. 11. 30	—	wydz.	Brodnica	brodnicki	7 „	„	Warszawa (szkoła Nr. 22)	
13	Hering Brunon	1. 12. 30	1 „	powsz.	Rzepiczno	tucholski	4 „	„	Rybno	lubawski
14	Maciejewska Ludwina	1. 12. 30	3 „	„	Rogożno Zamek	grudziąd.	2 „	„	Święte	grudziąd.
15	Cichońska Marja	1. 12. 30	—	wydz.	Brodnica	brodnicki	7 „	„	Brodnica (szkoła żeńska)	
16	Aberle Kurt	16. 11. 30	7 „	powsz.	Wąbrzeżno	wąbrzes.	7 „	„	Warszawa (szkoła Nr. 112)	
17	Jarzębiński Hilary	16. 11. 30	6 „	„	Rumja	morski	7 „	„	Grudziądz (szkoła im. T. Kościuszki)	
18	Pol Aleksander	1. 12. 30	1 „	„	Turza Mała	działdow	4 „	„	Narzym	działdo.
19	Ożanina Helena	1. 12. 30	4 „	„	Narzym	„	7 „	„	Działdowo	„
20	Inż. Strzeszewska Irena	1. 12. 30	7 „	„	Grudziądz (szkoła im. T. Kościuszki)		—	Państw. Szkoła Hodowlano-Rolni.	Grudziądz	—
21	Ostrowski Bernard	1. 12. 30	—	wydz.	Grudziądz	—	7 kl.	powsz.	Chełmno	chełmińs.

Uwaga: przeniesienie p. **Hilarego Jarzębińskiego**, podane pod poz. 2 na stronnicy 195 Dz. Urz. Kuratorjum Nr. 9, poz. 106, unieważnia się.

117.

Konkursy.

Ogłasza się konkurs na następujące stanowiska kierowników publicznych szkół powszechnych:

1. Kierownika 7 klasowej publi. szkoły powszechnej w Skórczu, pow. starogardzkiego;
2. Kierownika 4 klasowej publ. szkoły pomocniczej w Grudziądzu;
3. Kierownika 4 klasowej publ. szkoły powszechnej w Czyczkowach, pow. chojnickiego;
4. Kierownika 3 klasowej publ. szkoły powszechnej w Zapędowie, pow. chojnickiego;
5. Kierownika 2 klasowej publ. szkoły powszechnej w Rzeżęcinie, pow. starogardzkiego;
6. Kierownika 2 klasowej publicznej szkoły powszechnej w Sitnie, pow. sępoleńskiego.

Podania o posady należy wnosić w drodze służbowej do Kuratorjum Okręgu Szkolnego Pomorskiego najpóźniej w ciągu sześciu tygodni od daty ukazania się powyższego ogłoszenia w »Dzienniku Urzędowym«.

118.

KOMUNIKATY.

Konferencje informacyjne dla nauczycielstwa, ubiegającego się o dopuszczenie do egzaminu wstępnego na W. N. K.

W terminie od 29 do 31 grudnia 1930 r. Kuratorja Okręgów Szkolnych w siedzibach Wyższych Kursów Nauczycielskich organizują konferencje dla kandydatów do egzaminu wstępnego na Wyższe Kursy Nauczycielskie w r. 1931/32. Konferencje te nie mają charakteru obowiązkowego.

Celem konferencyj o charakterze wyłącznie informacyjnym jest udzielenie uczestnikom wyjaśnień, tyczących się metod pracy na kursie i zakresu wymagań przy egzaminie wstępnym, omówienie bibjografji, w szczególności książek wskazanych do egzaminu, oraz udzielenie informacyj, tyczących się sposobu przeprowadzenia egzaminu wstępnego i metody pracy na Wyższym Kursie Nauczycielskim.

Spis konferencyj obejmuje przyległa tabela.

Lp.	Siedziba W. K. N.	Bliższy adres	Konferencja z grupy przedmiotów	UWAGI
1.	Kraków	Wawel 9.	human.: — (j. polski — j. niem. i j. polski — historja)	Zapisy na konferencje przyjmują wymienione Dyrekcje W. K. N. w terminie do dnia 15 grudnia 1930 r. Dyrekcje W. K. N. udzielać będą równ. wszelkich informacyj zgłaszającym się na konferencje.
2.	Lwów	ul. Zielona 10.	geogr. — przyr. i human. (język polski i j. ruski)	
3.	Lublin	Gmach Uniwersytetu. Archidjakońska 10.	fizyko-matem.	
4.	Toruń	ul. Sienkiewicza Nr. 38.	humanist. i fizyko-matem.	
5.	Poznań	ul. Garncarska 7.	fizyko-matem. oraz wychowania fiz. i śpiewu.	
6.	Warszawa	Jezuicka 4.	fiz.-matem., fiz.-chem., geogr.-przyr., human. (j. polski — historja).	
	„	Górczewska 8.	robót ręcznych i rysunku	
7.	Wilno	1. św. Anny 2. W. Puhalanka 23.	1. human. 2. pedag.	
8.	Cieszyn	Gmach gimn. m. im. Osuchowskiego, Plac Słowackiego.	fizyko-matem.	
9.	Mysłowice	ul. Seminaryjna 8-10 (państw. sem. naucz. m.).	robót ręcznych i rysunku.	

Nr. I. KN. - 25658/30.

Zwraca się uwagę Dyrekcjom prywatnych szkół średnich ogólnokształcących i pp. nauczycielom na czasopismo »Parametr«, poświęcone nauczaniu matematyki.

Jest rzeczą pożądaną, ażeby to czasopismo, ze względu na wartość naukową, znalazło się we wszystkich państwowych i prywatnych zakładach średnich ogólnokształcących.

CZĘŚĆ NIEURZĘDOWA

119.

KOMUNIKATY.

Gablotki z hodowlą jedwabnika.

Krajowa Stacja Jedwabnicza w Cieszynie zawiadamia, że wyprodukowała dla użytku szkolnego gablotki, przedstawiające dydaktycznie rozwój jedwabnika w 32 preparatach i produkcję (przędzę i materjały jedwabne) w 12 eksponatach.

Gablotki wykonane są z drzewa modrzewiowego lub dębowego w cenie:

gablotka duża (rozmiar 64 × 47) .... zł. 70.—

„ mała („ 39 × 27) .... zł. 38.—

Pozatem Stacja dostarcza przezrocza o hodowli morwy i jedwabnika (rozmiar normal. 8½ × 8½) w cenie 45 złotych za komplet 32 sztuk.

We wszystkich sprawach związanych z hodowlą należy zwracać się bezpośrednio do Krajowej Stacji Jedwabniczej w Cieszynie.

Podaje się do wiadomości, że prawo sprzedaży świadectw i druków szkolnych na Okrąg Szkolny Pomorski obok firm, wymienionych w numerze 1 Dziennika Urzędowego Kuratorjum Okr. Szk. Pomorskiego z r. 1929 poz. 5., posiada również Drukarnia »Głos Wąbrzeski« w Wąbrzeźnie.

Nakładem Wydawnictwa Dziennika Urzędowego Kuratorjum Okręgu Szkolnego Pomorskiego.
Drukiem S. Buszczyńskiego w Toruniu.

DODATEK DO NR. 10 Z R. 1930 DZIENNIKA URZĘDOWEGO
KURATORJUM OKRĘGU SZKOLNEGO POMORSKIEGO.

SPRAWOZDANIE

Z PRACOWNI PRZYRODNICZYCH I ROBÓT RĘCZNYCH W SZKOŁACH POWSZECHNYCH

OKRĘGU SZKOLNEGO POMORSKIEGO

ZA ROK SZKOLNY

1929/30.

NAKŁADEM WYDAWNICTWA DZIENNIKA URZĘDOWEGO
KURATORJUM OKRĘGU SZKOLNEGO POMORSKIEGO
DRUKIEM S. BUSZCZYŃSKIEGO W TORUNIU.

Okrąg Szkolny Pomorski posiada 9 pracowni fizyko-chemicznych, oddanych do użytku młodzieży, mianowicie: w Chełmnie, Chojnicach, Działdowie, Gdyni, Grudziądzu, Starogardzie, Tczewie, Toruniu i Wąbrzeźnie, oraz 7 pracowni fizyko-chemicznych, urządzonych i umeblowanych z funduszów samorządowych, jednak nie wyposażonych jeszcze dostatecznie w pomoce naukowe: w Brodnicy, Chełmży, Kościerzynie, Nowemmieście, Pucku, Tucholi i Wejherowie, 4 pracownie biologiczne: dwie w Grudziądzu, jedna w Tczewie i jedna w Wąbrzeźnie oraz 10 pracowni robót ręcznych, mianowicie: po jednej w Brodnicy, Chełmnie, Chełmży, Działdowie, dwie w Gdyni, dwie w Grudziądzu, po jednej w Wąbrzeźnie i Wejherowie, wreszcie jedną pracownię robót kobiecych i jedno gospodarstwo domowe w Chełmży.

Przyrost pracowni w Okręgu w okresie od roku 1926/27 do 1929/30 wykazuje następująca tabelka:

Rodzaj pracowni	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	Razem
przyroda martwa......	1	1	4	3	9
przyroda żywa	1	—	2	1	4
geografja	—	—	—	1	1
roboty ręczne	2	1	2	5	10
roboty kobiece	—	—	—	1	1
gospodarstwo dom...	—	—	—	1	1
Razem:	4	2	8	12	26

Pracownie te obsługują 71 szkół powszechnych, 11 szkół wydziałowych, 2 gimnazja i 5 szkół zawodowych dokształcających z ogólną liczbą 7943 młodzieży.

Pracownie fizyko-chemiczne, z wyjątkiem dwóch, posiadają podręczne warsztaty z narzędziami, służące do naprawy uszkodzonych przyrządów i do wykonywania najprostszych pomocy naukowych.

Dane statystyczne co do ilości i rodzaju szkół, oddziałów i młodzieży, korzystających z pracowni, ilości odbytych ćwiczeń i konferencyj nauczycielskich, wreszcie dane co do inwentarza i zasiłków pieniężnych zawierają załączone formularze.

A. Pracownie przyrody martwej:

1. **Pracownia w Chełmnie,** zorganizowana w maju r. 1929 kosztem 4000 zł. zasiłku ze Skarbu Państwa i 2707 zł. subwencji samorządowej, posiada taką ilość pomocy naukowych, że daje uczniom możność własnoręcznego wykonywania niemal wszystkich ćwiczeń, objętych programem. Brakujące przyrządy wykonywują uczniowie w godzinach popołudniowych.

Wydatki bieżące pokrywane są z drobnych opłat uczni, które w r. 1929/30 wyniosły 164 zł.

W budżecie samorządowym na rok 1930/31 przewidziano na pracownię 200 zł.

Pracownia posiada drobny zaczątek bibljoteki nauczycielskiej, zawierającej 19 książek.

2. **Pracownia w Chojnicach** uruchomiona została w lutym r. 1930 w jednej z sal szkoły wydziałowej, od której przejęła część niezbędnego urządzenia. Skompletowania urządzenia oraz zaprowadzenia instalacji elektrycznej, gazowej i wodociągowej dokonano częściowo z funduszów tejże szkoły wydziałowej w sumie 328 zł., częściowo z budżetu szkół powszechnych na sumę 207 zł., pomoce naukowe zaś nabyto z zasiłku Ministerstwa W. R. i O. P., wynoszącego 4000 zł.

W budżecie samorządowym na r. 1930/31 przewidziana jest na dalsze potrzeby pracowni suma 250 zł.

Kierownik pracowni odbywał raz na tydzień konferencje z nauczycielami, uczącymi przyrody martwej w szkołach powszechnych i wydziałowej w Chojnicach. Na konferencjach przerabiane były ćwiczenia z materjału, przeznaczonego na dany tydzień.

Podręczna bibljoteka zawiera 39 książek dla nauczycieli, oraz kilka książek dla dzieci.

3. Pracownia w Działdowie powstała we wrześniu 1928 r. Złożyły się na nią jednorazowy zasiłek z Ministerstwa W. R. i O. P. w wysokości 2000 zł., subwencje samorządu miejskiego, wynoszące w sumie 1250 zł., i subwencje szkoły wydziałowej w sumie 300 zł., oraz 590 zł., otrzymane z innych źródeł.

W budżecie na r. 1930/31 przewidziano na pracownię kwotę 300 zł.

Z pracowni korzystają, oprócz szkół miejscowych, 4 kl. szkoła w Płośnicy, oddalona o 15 klm., i 6 kl. szkoła w Iłowie, odległa o 12 klm. od Działdowa. Obie szkoły dojeżdżają do Działdowa koleją.

Pracownia posiada podręczną bibljotekę nauczycielską, zawierającą 23 książki, oraz abonuje czasopismo »Przyroda i Technika«.

4. Pracownia w Gdyni powstała w grudniu 1928 r. Fundusze na jej urządzenie wpłynęły z Ministerstwa W. R. i O. P., które asygnowało 6000 zł. na zakup przyrządów, materjałów do ćwiczeń i narzędzi warsztatowych, oraz z Magistratu, który, nie licząc kosztów przeprowadzonych instalacyj i centralnego ogrzewania, asygnował kwotę 3330 zł.

Świadczenia Magistratu na bieżące potrzeby pracowni wyniosły w r. 1928/29 650 zł., a w r. 1929/30 460 zł.

W budżecie na rok 1930/31 przewidziano 2000 zł.

W bibjoteczce podręcznej nauczycielskiej i uczniowskiej znajduje się 132 tomy, nabyte m. in. z przyznanych na ten cel pracowni przez Radę Szkolną Miejscową 200 zł.

Oprócz miejscowej szkoły powszechnej, odbywały zajęcia w pracowni dzieci szkół w Oksywju i Chylonji oraz młodzież gimnazjum dr. Zegarskiego i szkoły zawodowej dokształcającej. Szkoły powszechne zamiejscowe korzystały z pracowni bezpłatnie, natomiast gimnazjum dr. Zegarskiego opłacało za każde odbyte ćwiczenie po 4 zł., co wyniosło w sumie 128 zł., wydatkowanych na uzupełnienie przyborów.

Dzieci z Oksywia i Chylonji przybywały do pracowni pieszo lub autobusem pod opieką nauczycieli raz na dwa tygodnie i były zajęte od godz. 9 do 13, mianowicie dwie godziny w pracowni przyrody martwej i dwie godziny w pracowni robót ręcznych. Według sprawozdania kierownika pracowni młodzież przybywała na ćwiczenia bardzo chętnie, a frekwencja, mimo mrozu, była normalna, z Chylonji prawie 100%.

Pod wpływem wykonywanych doświadczeń i rozczytywania się młodzieży w lekturze przyrodniczej wzmogło się zainteresowa-

nie przyrodą martwą. W marcu 1930 r. powstało pierwsze kółko uczniowskie. Zapisało się 13 chłopców z klas VI i VII. Raz lub dwa razy tygodniowo odbywały się zebrania, podczas których członkowie kółka pracowali samodzielnie pod nadzorem kierownika. Budowano telefony domowe, latawce, turbiny wietrzne, odbiorniki radjowe.

Równocześnie z urządzeniem pracowni zaopatrzono szkołę w trzylampowy odbiornik radjowy, który zainstalowano w świetlicy. Młodzież słuchała audycyj radjowych dwa razy tygodniowo, płacąc po 5 gr. za wstęp. Nadto koncerty lub słuchowiska radjowe urozmaicały uczniom pobyt w świetlicy.

Kierownictwo pracowni dąży obecnie do utworzenia muzeum przyrodniczego w celu, jak pisze w sprawozdaniu swem kierownik pracowni, »pokazania dzieciom, co się z czego robi, skąd pochodzi oraz jakie są bogactwa ziemi polskiej, jaki istnieje na niej przemysł i produkcje«. Wobec braku na ten cel środków pieniężnych, pracownia zwróciła się w lutym 1930 r. z odezwą do szkół, fabryk, zakładów przemysłowych, stowarzyszeń technicznych i t. p., skąd otrzymała około 300 pięknych okazów bogactw naturalnych i wytwórczych Polski.

5. Pracownia w Grudziądzu powstała we wrześniu 1927/28 r. przy pomocy zasiłków Ministerstwa W. R. i O. P., które w roku 1927/28 asygnowało 2500 zł. i w r. 1928/29 — 3500 zł., oraz subwencji Magistratu, wynoszącej 2400 zł.

Umeblowanie pracowni i część pomocy naukowych przejęto z miejscowych szkół powszechnych.

Wydatki bieżące pokrył w roku sprawozdawczym Magistrat sumą 449 zł.

W budżecie miasta na r. 1930/31 przewidziano na potrzeby pracowni 400 zł.

Pracownia mieści się w budynku szkoły powszechnej, gdzie zajmuje dwie ubikacje, salę do ćwiczeń powierzchni 102 m^2 i gabinet powierzchni 40 m^2. Pracownia posiada instalację gazową, elektryczną i wodociągową oraz urządzenie do ładowania akumulatorów.

Ćwiczenia własnoręczne uczniów odbywały się w dziesięciu grupach pod kierunkiem nauczycieli, którzy przed każdym nowym okresem ćwiczeń odbywali z kierownikiem pracowni konferencje informacyjne, na których zapoznawali się praktycznie z ćwiczeniami i demonstracjami, przeznaczonemi w związku z programem na

następny okres. Kierownik pracowni był osobiście pomocny na każdej lekcji.

Z pracowni, prócz miejscowych szkół powszechnych i wydziałowej, korzystała podmiejska szkoła w Małem Tarpnie, której uczniowie otrzymali z Magistratu Grudziądza bezpłatny przejazd tramwajami.

Szereg prostych przyrządów do ćwiczeń z elektryczności, światła i ciepła wykonano w uczniowskich kółkach fizycznych, gdzie uczniowie zapoznawali się także z nieobjętą programem obróbką szkła. Przyrządy te, zademonstrowane na wystawie robót ręcznych w szkole powszechnej, wzbudziły szczególne zainteresowanie zwiedzających wystawę.

Obecnie pracownia wyposażona jest w przyrządy i pomoce naukowe, pozwalające na wykonywanie niemal wszystkich ćwiczeń, objętych programem przyrody martwej w szkołach powszechnych.

W końcu roku szkolnego sprawdzono zaawansowanie z przyrody martwej uczniów wszystkich szkół, korzystających z pracowni, w obecności kierowników szkół. Wyniki dały dla oddziałów szóstych 92%, a dla oddziałów siódmych 95% odpowiedzi dobrych.

W pracowi fizyko-chemicznej w Grudziądzu odbywali z reguły praktykę do 2 tygodni nauczyciele, wyznaczeni na kierowników pracowni w innych miejscowościach okręgu. W roku sprawozdawczym odbyli praktykę kierownicy pracowni w Chojnicach, Tczewie, Wejherowie, Toruniu, Starogardzie i Chełmży oraz zwiedzili pracownię i zapoznali się z jej urządzeniem i organizacją pracy nauczyciele przyrody martwej w szkołach powszechnych i wydziałowych Lidzbarka, Tucholi, Sępolna, Czerska i Chełmna. Nadto zwiedzili pracownię: grupa nauczycieli i kierowników szkół powszechnych i średnich Grudziądza, dyrektor szkoły budowy maszyn oraz dyrektor seminarjum nauczycielskiego w Grudziądzu, inspektorowie szkolni z Sępolna i Tucholi z grupą nauczycieli i kierowników szkół powszechnych pow. sępoleńskiego i tucholskiego, inspektorowie szkolni z okręgu zebrani na zjeździe wraz z pp. Kuratorem, Naczelnikiem Wydziału i wizytatorami, Wyższy Kurs Nauczycielski, grupa fizyko-matematyczna w Toruniu z pp. profesorami, członkowie Rady Szkolnej Miejscowej w Chojnicach i inni.

Ogółem zwiedziło pracownię w roku sprawozdawczym 159 osób.

Frekwencja uczniów w pracowni wyniosła 12331, czyli o 1637 więcej niż w roku ubiegłym.

Podręczna bibljoteka pracowni składa się z 87 książek dla uczni i z 26 książek dla nauczycieli.

Pracownia posiada też własny aparat radjowy.

6. **Pracownia w Starogardzie** została urządzona w lutym 1930 r. dzięki zasiłkowi ze Skarbu Państwa w wysokości 2500 zł., oraz funduszom samorządowym, wynoszącym 1200 zł.

W budżecie na r. 1930/31 przewidziano na pracownię 1200 zł.

Część pomocy z fizyki i chemji przejęto z miejscowych szkół powszechnych i szkoły wydziałowej.

Pracownia nie posiada bibljoteczki podręcznej.

7. **Pracownię w Tczewie** uruchomiono w grudniu 1929 r. kosztem zasiłku państwowego w wysokości 2500 zł. oraz subwencji samorządowej w łącznej kwocie 2119 zł. Część urządzenia i pomocy przejęto z miejscowych szkół powszechnych.

Za zużyte materjały uczniowie opłacali po 20 gr. miesięcznie, z czego zebrano w ciągu roku 96 zł. 30 gr.

Kierownik pracowni odbywał z nauczycielami, uczącymi fizyki i chemji, konferencje, na których obecni przerabiali ćwiczenia z materjału, przeznaczonego na dany tydzień, zapoznawali się z przyrządami, otrzymywali od kierownika niezbędne wyjaśnienia rzeczowe i wskazówki metodyczne.

Pracownia posiada bibljoteczkę podręczną dla nauczycieli — 31 książek i dla uczni — 51 książek, zakupioną za 420 zł., otrzymanych na ten cel z Magistratu Tczewa.

W budżecie na r. 1930/31 przewidziano na potrzeby pracowni 1000 zł.

8. **Pracownia w Toruniu,** której zapoczątkowanie datuje się od r. 1926, dotychczas nie jest należycie skompletowana. Samorząd miejski do r. 1930/31 nic nie preliminował na pracownię, dopiero w budżecie na r. 1930/31 przeznaczył 875 zł., za które dokonane będzie niezbędne uzupełnienie instalacji i inwentarza. Z Ministerstwa W. R. i O. P. otrzymała pracownia 300 zł. i 5 stolików optycznych. W pomoce zaopatruje się w miarę możności własną wytwórczością. Uczniowie, korzystający z pracowni, opłacają drobne składki, które wyniosły w r. 1929/30 — 54 zł. 91 gr.

W drugiem półroczu r. szk. 1929/30 kierownik pracowni miewał w odstępach dwutygodniowych konferencje z nauczycielami, uczącymi fizyki i chemji w szkołach powszechnych Torunia, podczas których to konferencyj wykonywano ćwiczenia, przewidziane w programie nauczania na najbliższe dwa tygodnie.

W ub. roku szkolnym korzystali z pracowni słuchacze Wyższego Kursu Nauczycielskiego.

Bibljoteki podręcznej pracownia nie posiada.

9. Pracownia w Wąbrzeźnie, zapoczątkowana w r. 1926/27, została skompletowana dopiero w marcu r. 1929 dzięki zasiłkowi Ministerstwa W. R. i O. P. w wysokości 4000 zł. Część mebli i pomocy przejęto z miejscowych szkół powszechnych i szkoły wydziałowej, która ponadto przekazała na pracownię w latach 1926/27 — 1929/30 — 837 zł. Obecnie pracownia posiada prawie wszystkie pomoce, niezbędne do własnoręcznego prowadzenia ćwiczeń, przewidzianych programem.

W budżecie Magistratu na rok 1930/31 nie przewidziano żadnej sumy.

Podręczna bibljoteka nauczycielska zawiera 25 książek.

W celu podniesienia nauki przyrody martwej w szkołach powszechnych na terenie powiatów, w pracowniach w Chełmnie, Gdyni, Grudziądzu i Wąbrzeźnie odbywały się z inicjatywy Kuratorjum pod koniec roku szkolnego dwa razy na miesiąc zjazdy nauczycieli, uczących przyrody martwej w szkołach powszechnych od 3 do 7 klasowych. Na zjazdach tych wizytator szkół przedstawił stan nauczania przyrody martwej w szkołach powszechnych, omówił program i wskazał środki, jakiemi można byłoby poprawić obecny stan nauczania przyrody. Zjazdy trwały w oznaczonym dniu 4—5 godzin i miały na celu danie możności zebranym własnoręcznego przerabiania ćwiczeń, przewidzianych programem na najbliższy okres dwóch tygodni, jako też wykazanie, że przy pomocy najprostszych narzędzi i tanich materjałów można sporządzać przyrządy, które, pomimo swej prostoty, nadają się w zupełności do nauczania przyrody martwej.

Charakter, cel i zadania tego rodzaju zjazdów nauczycielskich porusza artykuł p. t. »Przyroda martwa w szkołach powszechnych na wsi«, zamieszczony w zeszycie 9 czasopisma »Oświata i Wychowanie« z roku 1930.

B. Pracownie przyrody żywej:

W Grudziądzu istnieją dwie:

1. Jedna, zapoczątkowana w roku 1928/29 i obsługująca pierwotnie 5 szkół powszechnych męskich z 687 uczniami, służy od stycznia 1930 r. tylko dwum szkołom powszechnym męskim o 401 uczniach. Pracownia posiada niezbędne urządzenie i pomoce naukowe, nadto 12 akwarjów, 3 terrarja i 170 roślin doniczkowych.

Wśród dzieci powstało Kółko Ochrony Przyrody, do którego należy 86 uczniów. Dobrowolne składki członków kółka przeznaczone zostały na dożywianie ptactwa w zimie.

Na urządzenie pracowni złożyły się fundusze Magistratu w sumie 2700 zł. w r. 1928/29 i 916 zł. w r. 1929/30 oraz zasiłek z Ministerstwa W. R. i O. P. w maju 1929 r. w sumie 1000 zł. Ponadto z Ministerstwa W. R. i O. P. otrzymała pracownia 20 tablic zwierząt i 4 tablice roślin.

W budżecie Magistratu na r. 1930/31 przewidziano 100 zł.

W pracowni odbywały się raz na miesiąc konferencje z nauczycielami, uczącymi przyrody żywej w szkołach grudziądzkich, mające na celu omawianie programu i przerabianie materjału na okres miesięczny. Oprócz tego kierownik pracowni prowadził systematyczny kurs metodyki przyrodoznawstwa według podręcznika »Obcowanie z przyrodą« Hassenpfluga.

Pracownię tę, podobnie jak pracownię przyrody martwej, mieszczącą się w tymże budynku, zwiedziły prawie wszystkie te osoby, które zwiedzały pracownię przyrody martwej.

Podręczna bibljoteka pracowni powstała w r. 1929/30 i zawiera 35 książek dla nauczycieli i 151 książek dla dzieci.

W r. 1928/29 otrzymała pracownia z Magistratu na założenie ogrodu szkolnego teren dawnego cmentarza, przylegającego do boiska szkolnego o powierzchni 2250 m². Teren ten został ogrodzony kosztem 4700 zł., otrzymanych z Magistratu, który też asygnował 138 zł. na założenie ogrodu.

2. Druga pracownia przyrodnicza w Grudziądzu powstała w r. 1929/30 dla dwóch szkół powszechnych żeńskich. Umeblowanie jej zakupiono z funduszów Magistratu, który wydał na ten cel 3060 zł., a 6 szaf przejęto ze szkół miejscowych. Pracownia nie posiada jeszcze wszystkich niezbędnych pomocy do nauki wobec braku na ten cel funduszów.

W budżecie na rok 1930/31 przewidziano 100 zł.

Bibljoteka pracowni składa się z 29 książek dla nauczyciela oraz z 12 książek dla uczni.

Przy pracowni jest ogródek szkolny, zajmujący 145 m² powierzchni.

3. **Pracownia w Tczewie** została zapoczątkowana we wrześniu 1928 r. kosztem 2685 zł. 80 gr., otrzymanych z Magistratu Tczewa. Zaopatrzona jest obecnie w taką ilość pomocy, że daje uczniom możność wykonywania niemal wszystkich prac, objętych programem przyrody żywej.

Na życzenie nauczycieli, uczących przyrody żywej, odbywały się w pracowni co dwa tygodnie konferencje informacyjne.

Pracownia posiada zaczątek bibljoteki podręcznej dla nauczyciela, zawierający 19 książek oraz prenumeruje czasopisma »Przyroda i technika« i »Czasopismo przyrodnicze«. Kilkoro dzieci na własny koszt abonuje »Przyjaciela przyrody«.

W budżecie Magistratu na r. 1930/31 przewidziano na pracownię 1000 zł.

4. **Pracownia w Wąbrzeźnie** została zapoczątkowana w r. 1926. Część mebli i pomocy przejęto z miejscowych szkół powszechnych i szkoły wydziałowej, która ponadto w latach 1926/27 do 1929/30 przeznaczyła na skompletowanie pracowni 1396 zł. Z funduszów państwowych otrzymała pracownia 104 zł. w r. 1928/29. Wpłynęło również nieco pomocy na sumę 135 zł. od osób prywatnych.

Podręczna bibljoteczka pracowni składa się z 41 tomów.

Na urządzenie i ogrodzenie ogródka szkolnego otrzymano z sum szkoły wydziałowej 450 zł.

W budżecie Magistratu na rok 1930/31 nie przewidziano na pracownię żadnej kwoty.

C. Pracownia geograficzna w Grudziądzu

została zapoczątkowana w roku szkolnym 1929/30. Niezbędne umeblowanie i pewną ilość pomocy naukowych otrzymała z funduszów Magistratu na sumę 1805 zł. 80 gr.

Kółko uczniowskie, założone w styczniu 1930 r., sporządziło z pocztówek, fotografij, ilustracyj, wycinków z czasopism 3 albumy: Nasze morze, Nasze góry, Nasze miasto Grudziądz, oraz zbierało materjał do innych albumów. Uczniowie wykonali też szereg map i wykresów.

Kierowniczka pracowni odbyła w ciągu roku 5 konferencyj z nauczycielami, uczącymi geografji w szkołach powszechnych Grudziądza.

Podręczna bibljoteczka składa się z 30 książek dla nauczyciela i z 56 książek dla dzieci.

W budżecie na rok 1930/31 nie przewiadziano na pracownię żadnej kwoty.

D. Pracownie robót ręcznych:

1. **Pracownia w Brodnicy,** zapoczątkowana r. 1926, powstała faktycznie w styczniu 1929 roku po otrzymaniu zasiłku z Minister-

stwa W. R. i O. P. w wysokości 2700 zł. Część sprzętów i narzędzi przejęto z miejscowych szkół, część zakupiono z funduszów Magistratu w sumie 1720 zł. Obecnie pracownia jest wyposażona w niezbędne narzędzia do robót z tektury, introligatorstwa, obróbki drzewa oraz do drutu i blachy.

Uczniowie oddziału VI i VII dwa razy w tygodniu w godzinach pozalekcyjnych wykonywują w pracowni modele własnego pomysłu.

Wydatki bieżące pokrywane są częściowo z funduszów szkoły powszechnej, częściowo uczniowie dostarczają materjału do robót.

W budżecie na r. 1930/31 preliminowano na potrzeby pracowni 350 zł.

Pracownia posiada podręczną bibljoteczkę, z 10 książek złożoną, oraz prenumeruje czasopisma: »Praca ręczna w szkole« i »Roboty ręczne i rysunki«.

2. **Pracownia w Chełmnie** rozpoczęła należyte funkcjonowanie dopiero na początku r. 1929 po otrzymaniu z Ministerstwa W. R. i O. P. zasiłku w wysokości 2000 zł. Ogólna suma subwencyj Magistratu wynosi 1992 zł.

Obecnie pracownia posiada narzędzia do robót z tektury na 30 uczni, z drzewa sposobem nożykowym na 40 uczni, z drzewa sposobem stolarskim na 24 uczni oraz do robót z drutu i blachy na 20 uczni.

Uczniowie zwiedzili stolarnię mechaniczną i fabrykę wyrobów drucianych w Chełmnie.

W budżecie miasta na r. 1930/31 przewidziano 200 zł.

Bibljoteki podręcznej pracownia nie posiada. Korzysta z wpływających do czytelni nauczycielskiej czasopism: »Praca ręczna w szkole« i »Roboty ręczne i rysunki«.

3. **Pracownia w Chełmży** powstała na początku 1929/30 r. dzięki zasiłkowi ze Skarbu Państwa w wysokości 1400 zł. oraz subwencji samorządowej w sumie 1000 zł.

Pracownia posiada narzędzia do robót z tektury, introligatorstwa i do robót z drzewa. Za zużyte materjały uczniowie wpłacali dobrowolne składki po 10 gr. miesięcznie, co wyniosło w sumie 69 zł. 90 gr. Wśród uczniów pracowni zawiązało się kółko introligatorskie, którego członkowie dwa razy w tygodniu w godzinach pozalekcyjnych dobrowolnie pracowali wraz z kierownikiem pracowni.

Od listopada do czerwca 1930 roku odbył sie w pracowni kurs

robót ręcznych dla nauczycieli szkół powszechnych Chełmży i powiatu. Kurs liczył 18 uczestników.

W budżecie na r. 1930/31 przewidziano na pracownię 750 zł. Pracownia posiada w zapoczątkowanej bibljoteczce podręcznej 30 książek oraz prenumeruje czasopismo »Roboty ręczne i rysunki«.

4. **Pracownia w Działdowie** rozpoczęła należyte funkcjonowanie dopiero w r. 1928 po otrzymaniu 1000 zł. zasiłku z Ministerstwa W. R. i O. P., za który skompletowano introligatornię oraz nabyto strugnice i narzędzia. Część narzędzi zakupiono z otrzymanych na ten cel funduszów samorządowych w sumie 370 zł. oraz z imprez szkolnych. Obecnie pracownia posiada niezbędne narzędzia do robót z tektury, introligatorstwa i do robót z drzewa.

Prócz szkół miejscowych korzysta z pracowni 26 dzieci 6-kl. szkoły z Iłowa, odległego od Działdowa o 12 km., które dojeżdżają do Działdowa koleją raz na dwa tygodnie na cztery godziny i zajęte są dwie godziny w pracowni robót ręcznych i dwie godziny w pracowni fizyko-chemicznej.

W budżecie na r. 1930/31 przewidziano na pracownię 100 zł. Pracownia posiada 9 książek z dziedziny robót ręcznych.

5. **Pracownie w Gdyni** (drzewna i ślusarska) powstały w roku 1929 kosztem zasiłku z Ministerstwa W. R. i O. P. w kwocie 3000 zł. i subwencyj z Magistratu w łącznej kwocie 2600 zł., za które to pieniądze zakupiono umeblowanie i niezbędne narzędzia dla pracowni drzewnej w sumie 2600 zł. i dla pracowni ślusarskiej w sumie 3000 zł. Nadto na koszt Magistratu przeprowadzono instalację elektryczną i centralne ogrzewanie.

Pracownia nie posiada funduszów na wydatki bieżące, wobec czego materjał do robót, z wyjątkiem desek, kupowały dzieci.

Z pracowni, prócz szkół miejscowych, korzystały szkoły powszechne w Chylonji i Oksywju, skąd dzieci przybywały raz na dwa tygodnie na 4 godziny i zajęte były dwie godziny w pracowni robót, a dwie godziny w pracowni przyrodniczej. Dzieci przybywały pieszo lub autobusem i stale, nawet w mróz i niepogodę, frekwencja była bardzo dobra.

W budżecie na rok 1930/31 przewidziano na pracownię 1000 zł.

Pracownie w Grudziądzu,

a) p r a c o w n i a   d r z e w n a   i   i n t r o l i g a t o r s k a istnieje od r. 1926, tj. od chwili, gdy Ministerstwo W. R. i O. P. zasiliło ją kwotą 2180 zł. Magistrat w latach 1926/27 do 1929/30 asygnował na urządzenie pracowni 2248 zł. i na materjały do robót 3200 zł.

Obecnie pracownia jest całkowicie wyposażona w niezbędne narzędzia do robót z tektury, introligatorstwa i do robót z drzewa.

W budżecie samorządowym na r. 1930/31 przewidziana jest na pracownię suma 750 zł.

Uczniowie klas wyższych, poczynając od V-ej, należeli do kółka robót ręcznych. Członkowie kółka zbierali się w pracowni w godzinach pozalekcyjnych i wykonywali modele własnego pomysłu.

W pracowni odbyło się 9 konferencyj z nauczycielami, uczącymi robót ręcznych w kl. I, II, III, IV szkół w Grudziądzu. Na konferencje przybywało 21 osób. Konferencje połączone były z praktycznem zaznajamianiem obecnych ze sposobem wykonywania modeli.

W podręcznej bibljoteczce pracowni znajduje się 20 książek, zakupionych z funduszów Magistratu.

b) pracownia ślusarska powstała w październiku 1929 roku. Na urządzenie jej złożyły się fundusze państwowe w wysokości 1300 zł. oraz subwencje samorządowe w kwocie 7982 zł. Nadto na zakup materjałów do robót przekazano z budżetu Magistratu 250 zł. Narazie uczniowie wykonywują tylko roboty z drutu i blachy, ponieważ brak funduszów na kupno motoru, potrzebnego do zainstalowania nabytej już tokarki do obróbki metalu.

Koło uczniowskie w godzinach popołudniowych raz w tygodniu wykonywało pomoce naukowe dla innych pracowni i modele własnego pomysłu dla siebie. O zainteresowaniu, jakie wzbudziły roboty z metalu w pierwszym roku wprowadzenia tego działu, świadczy to, że na 70 uczniów klas VII-ych z dwu szkół powszechnych 40 uczni korzystało z pracowni metalowej, a z tego 28 postanowiło obrać sobie zawód, w którym nadal pracować będzie w metalu.

W budżecie na r. 1930/31 przewidziano na pracownię 500 zł.

Pracownia posiada w zapoczątkowanej bibljoteczce podręcznej 10 książek.

Obie pracownie drzewną i ślusarską zwiedziły w roku sprawozdawczym wszystkie te osoby, które zwiedziły pracownię przyrody martwej.

W końcu roku szkolnego odbyła się wystawa prac uczniów obu pracowni, która obejmowała prace z działu robót i rysunków w metodycznym układzie od kl. I do VII. Wystawę zwiedziło 600 osób dorosłych oraz młodzież szkół powszechnych i średnich Grudziądza i najbliższej okolicy.

7. **Pracownia w Wąbrzeźnie** została zapoczątkowana w roku 1926/27. Część narzędzi przejęto z miejscowych szkół, resztę nabyto za zasiłek z Ministerstwa W. R. i O. P. w sumie 500 zł., za subwencje Magistratu w sumie 120 zł. oraz za fundusze, zebrane z imprez szkolnych i dobrowolnych składek, które wyniosły 904 zł.

Z pracowni korzysta, prócz szkoły powszechnej, miejscowe gimnazjum, które zobowiązało się płacić za zużyte materjały 100 zł. rocznie.

Bibljoteczki podręcznej pracownia nie posiada.

W budżecie na rok 1930/31 nie przewidziano na pracownię żadnej kwoty.

8. **Pracownia w Wejherowie** została uruchomiona w lutym 1930 r. dzięki zasiłkowi państwowemu w kwocie 3000 zł. Z funduszów samorządowych dokonany został remont odpowiedniej sali w budynku szkoły powszechnej i zakupiono umeblowanie za ogólną sumę 765 zł. W sumie tej mieści się również wydatek na materjał do robót. Pracownia posiada obecnie dostateczną ilość narzędzi do robót z drzewa, tektury i introligatorstwa.

W budżecie na rok 1930/31 przewidziano 150 zł.

Pracownia posiada kilka książek z działu robót ręcznych oraz 3 roczniki »Praca ręczna w szkole«.

W celu podniesienia nauki robót ręcznych w szkołach powszechnych na wsi, w pracowniach w Chełmnie i Grudziądzu odbyły się w czerwcu ub. roku zjazdy nauczycieli, uczących robót ręcznych w szkołach na terenie tych powiatów. W zjeździe w Grudziądzu, poza inspektorem i nauczycielami miejscowymi, wzięli udział inspektorowie szkolni z Chełmna i Działdowa oraz nauczyciele robót z ukończonym Wyższym Kursem Nauczycielskim z Brodnicy, Chełmna i Wąbrzeźna. Na zjeździe tym inspektor szkolny wygłosił referat o znaczeniu wychowawczem robót ręcznych. Na obu zjazdach wizytator szkół przedstawił zebranym stan nauczania robót w szkołach na wsi, omówił program i działy robót, jakie przedewszystkiem nadawałyby się dla poszczególnych typów szkół na wsi z uwzględnieniem miejscowych warunków, liczbę godzin nauczania robót w różnych typach szkół, wreszcie wskazał na możność dokształcania się nauczycieli na zjazdach, przewidywanych od nowego roku szkolnego w pewnych ustalonych okresach

czasu, gdzieby nauczyciele mogli przerabiać różne działy robót, określone programem, a dostosowane do potrzeb wsi.

Uczestnicy zjazdów obejrzeli na miejscu wyroby uczni szkół miejscowych, jakoteż narzędzia do robót z tektury, drzewa, drutu i blachy oraz wystawę książek i czasopism z działu robót ręcznych, urządzoną w Grudziądzu. Firma Wardzińskich w Nakle przysłała na zjazd nauczycielski w Grudziądzu warsztat slojdowy nowego typu, który, jako dar, przeznaczyła dla szkół w Grudziądzu.

Na miejscu zebrano też drogą uprzednio przygotowanej ankiety dane o stanie nauczania robót ręcznych w obu powiatach.

E. Pracownia robót kobiecych w Chełmży,

jedyna dotąd w okręgu, powstała w roku 1929. Złożyły się na nią fundusze państwowe w kwocie 1000 zł., subwencje samorządowe w wysokości 1400 zł. oraz wpływy z innych źródeł w wysokości 375 zł.

Do budżetu samorządowego na rok 1930/31 wstawiono na potrzeby pracowni 860 zł.

Pracownia posiada urządzenie i przybory na 24 uczennice.

Z pracowni korzystają szkoły powszechne, wydziałowa i dokształcająca zawodowa.

Od lutego do maja 1930 r. odbył się w pracowni staraniem Koła Pań Miłosierdzia kurs dla bezrobotnych dziewcząt, na który uczęszczało 23 uczennice. Nauka odbywała się dwa razy w tygodniu od 4½ do 8 godziny wieczór. Roboty kursu wystawione były na wystawie robót kobiecych w szkole wydziałowej w Chełmży i na powiatowej wystawie robót kobiecych w Toruniu.

Podręczna bibljoteczka pracowni składa się z 16 książek. Pracownia prenumeruje czasopismo »Świat kobiecy«.

F. Nauka gospodarstwa domowego,

zorganizowana w roku 1929 w budynku szkoły wydziałowej w Chełmży, obejmuje chwilowo jeden tylko dział gospodarstwa, mianowicie kuchnię. Na urządzenie kuchni wydatkowano 1000 zł. zasiłku Ministerstwa W. R. i O. P. oraz 600 zł. subwencji samorządowej. Nadto Magistrat Chełmży asygnował na dożywianie dzieci

w kuchni 315 zł Z kuchni korzysta szkoła powszechna, wydziałowa i dokształcająca.

Na uzupełnienie kuchni, jako też na urządzenie pralni i prasowni przewidziano w budżecie miasta na rok 1930/31 kwotę 2000 zł.

Kuchnia posiada drobny zaczątek bibljoteczki podręcznej oraz prenumeruje czasopismo »Organizacja gospodarstwa domowego«.

Okręgowy Wizytator Szkół
(—) *H. Rzędowski.*

Zesta

ilości szkół, oddziałów i młodzieży, korzystających z

Lp.	Siedziba pracowni	Data otwarcia	Ilość szkół, korzystając. z pracowni: powszechnych	wydziałowych	innych	Razem	Ilość oddziałów, korzystając. z pracowni: VI	VII	klas szkoły wydziałowej	innych	Razem	Ilość młodzieży, korzystającej z pracowni
1.	Chełmno	1. 5. 1929	2	—	—	2	3	2	—	—	5	155
2.	Chojnice	4. 2. 1930	2	1	—	3	1	2	7	—	10	215
3.	Działdowo	3. 9. 1928	3	1	—	4	3	2	4	—	9	160
4.	Gdynia	1. 12. 1928	3	—	2	5	5	1	—	4	10	226
5.	Grudziądz	2. 9. 1927	6	1	—	7	6	4	5	—	15	448
6.	Starogard	3. 2. 1930	5	1	—	6	5	5	7	—	17	318
7.	Tczew	3. 12. 1929	4	—	1	5	4	4	—	2	10	239
8.	Toruń	6. 10. 1926	10	—	—	10	9	5	—	—	14	372
9.	Wąbrzeźno	1. 3. 1929	2	1	—	3	1	1	6	—	8	184
	Razem		37	5	3	45	37	26	29	6	98	2317

wienie

Centralnych Pracowni Przyrody Martwej za r. 1929/30.

Ilość odbytych ćwiczeń dla oddziałów szkół					Ilość odbytych konferencyj nauczycielskich	Inwentarz zawiera pozycyj	U W A G I
powsz.		wydziałowych	innych	Razem			
VI	VII						
108	58	—	—	166	4*)	743	*) Konferencje odbyto z nauczycielami powiatu, uczącymi przyrody martwej w szkołach od 3—6 klasowych.
6	35	86	—	127	17	386	
62	69	145	—	276	—	521	Z pracowni korzystały 4 klasowa szkoła w Płośnicy, oddalona o 15 km. i 6 klasowa szkoła w Iłowie, oddalona o 12 km. koleją.
73	53	—	44	170	2	187	Konferencje odbyto z nauczycielami inspektoratu puckiego i wejherowskiego, uczącymi przyrody martwej w szkołach od 3—7 klasowych. Z pracowni korzystały 4 klasowa szkoła w Oksywju i 4 klasowa szkoła w Chylonji, gimnazjum Dr. Zegarskiego i szkoła zawodowa.
162	128	166	—	456	39*)	1279	*) W tem 4 konferencje z nauczycielami powiatu, uczącymi przyrody martwej w szkołach od 3—7 klasowych. Do pracowni dojeżdżały bezpłatnie tramwajem dzieci z Małego Tarpna, odległego o 3 klm. od Grudziądza.
60	70	160	—	290	10	462	Z pracowni korzystały 7 klasowa szkoła w Skórczu, odległa o 22 klm., 7 kl. szkoła w Zblewie, odległa o 16 klm. i 4 kl. szkoła w Pinczynie, oddalona o 9 klm. od Starogardu.
281	418	—	68	767	35	235	
174	104	—	—	278	9	555	
85	78	280	—	443	3*)	858	*) W tem 2 konferencje z nauczycielami powiatu, uczącymi przyrody martwej w szkołach od 3—7 klasowych.
1011	1013	837	112	2973	119	5226	

Zestawienie

ilości szkół, oddziałów i młodzieży, korzystających z Centralnych Pracowni Przyrody Żywej i Geografji za rok 1929/30.

Lp.	Siedziba pracowni	Data otwarcia	Ilość szkół, korzystających z pracowni				Ilość oddziałów, korzystających z pracowni					Ilość młodzieży, korzystającej z pracowni	Ilość odbytych ćwiczeń dla oddziałów szkół					Ilość odbytych konferencyj nauczycielskich	Inwentarz zawiera pozycyj	Uwagi
			powszechnych	wydziałowych	innych	Razem	III	IV	V	klas szkoły wydz.	Razem		powszechnych III	powszechnych IV	powszechnych V	wydziałowych	Razem			
	Pracownie przyrody żywej																			
1-2	Grudziądz																			
	a)	4. 9. 1928	5	—	—	5	—	11	5	—	16	687	—	385	175	—	560	10	680	od połowy roku korzystają z pracowni 2 szkoły z 9 oddziałami i 401 młodzieży.
	b)	2. 9. 1929	2	—	—	2	—	3	2	—	5	250	—	76	72	—	148	—	385	W pracowni odbywały się też zajęcia z geografji z klasami IV i V.
3.	Tczew	1. 9. 1928	4	—	—	4	7	10	5	—	22	737	42	120	71	—	233	16	219	
4.	Wąbrzeźno	5. 9. 1926	2	1	—	3	4	4	2	6	16	415	25	44	31	—	100	4	431	
	Razem		13	1	—	14	11	28	14	6	59	2089	67	625	349	—	1041	30	1715	
	Pracownia geograficzna																			
1.	Grudziądz	2. 9. 1929	2	—	—	2	4	4	2	1*	11	508	38	20	42	11*	111	6	174	*) VI oddział szkoły powsz.

Zestawienie

ilości szkół, oddziałów i młodzieży, korzystających z Pracowni Robót Ręcznych za rok 1929/30.

Lp.	Siedziba pracowni	Data otwarcia	Ilość szkół, korzystających z pracowni				Ilość oddziałów, korzystających z pracowni								Ilość młodzieży, korzystającej z pracowni	Inwentarz zawiera pozycyj
			powszechnych	wydziałowych	innych	Razem	III	IV	V	VI	VII	klas szkoły wydz.	innych	Razem		
1.	Brodnica	1928/29	2	—	—	2	2	2	1	1	1	—	—	7	266	162
2.	Chełmno	1928/29	2	—	—	2	2	4	2	1	1	—	—	10	320	79
3.	Chełmża	1929/30	2	1	—	3	—	4	1	2	2	5	—	14	264	91
4.	Działdowo	1927/28	2	1	—	3	2	2	1	2	1	2	—	10	314	279
5-6.	Gdynia drzewna ślusarska	1929/30	3	—	—	3	—	2	3	3	1	—	—	9	233	82
7.	Grudziądz - drzewna	1926/27	2	—	—	2	2	2	2	2	2	—	—	10	387	805
8.	Grudziądz - ślusarska	1929/30	2	1	—	3	—	—	—	2	2	2	—	6	139	490
9.	Wąbrzeźno	1926/27	1	—	1	2	—	2	1	1	1	—	1	8	192	224
10.	Wejherowo	1929/30	1	—	—	1	2	2	1	2	1	1	—	9	322	426
11.	Chełmża - rob. kobiece	1929/30	1	1	2	4	3	2	1	1	1	8	—	16	489	77
12.	Chełmża - gosp. dom.	1929/30	1	1	1	3	—	—	—	1	1	3	—	5	103	112
	Razem		19	5	4	28	13	22	13	18	14	21	1	104	3029	2827

Wykaz wpływów

na pracownie w Okręgu Szkolnym Pomorskim z funduszów państwowych, samorządowych i z innych źródeł.

Lp.	Siedziba pracowni	Wysokość wpływów w zł.						UWAGI
		z Ministerstwa WR.i OP.	z Magistratu	ze składek	z innych źródeł	Razem	w budżecie na rok 1930/31	
	A. Pracownie przyrody martwej:							
1.	Chełmno	4000	2707	164	—	6871	200	
2.	Chojnice	4000	207	—	328	4535	250	
3.	Działdowo	2000	1250	—	890	4140	300	
4.	Gdynia	6000	4640	—	128	10768	2000	
5.	Grudziądz	6000	2849	—	35	8884	400	
6.	Starogard	2500	1200	—	—	3700	1200	
7.	Tczew	2500	2119	96	—	4715	1000	
8.	Toruń	300	—	55	—	355	875	
9.	Wąbrzeźno	4000	—	—	837	4837	—	
	Razem	31300	14972	315	2218	48805	6225	
	B. Pracownie przyrody żywej:							
1-2	Grudziądz:							
	a)	1000	8454*	—	—	9454	100	*w tem 4838 zł. na ogród szkoln.
	b)	—	3060	—	—	3060	100	
3.	Tczew	—	2686	—	—	2686	1000	
4.	Wąbrzeźno	104	1396	—	585*	2085	—	* w tem 456 zł. na ogród szkoln.
	Razem	1104	15596	—	585	17285	1200	
	C. Pracownia geograficzna:							
1.	Grudziądz	—	1805	—	—	1805	—	

Lp.	Siedziba pracowni	Wysokość wpływów w zł. z Ministerstwa WR.i OP.	z Magistratu	ze składek	z innych źródeł	Razem	w budżecie na rok 1930/31	UWAGI

D. Pracownie robót ręcznych:

1.	Brodnica	2700	1720	—	—	4420	350	
2.	Chełmno	2000	1992	—	—	3992	200	
3.	Chełmża							
	a) rob. ręczne	1400	1000	70	—	2470	750	
	b) rob. kobiece	1000	1400	—	375	2775	860	
	c) gosp. dom.	1000	915	—	—	1915	2000	
4.	Działdowo	1000	370	—	—	1370	100	
5.	Gdynia							
	a) drzewna	1100	1500	—	—	2600	1000	
	b) ślusarska	1900	1100	—	—	3000	1000	
6.	Grudziądz							
	a) drzewna	2180	5448*)	—	—	7628	750	* w tem 3200 zł na materjały do robót.
	b) ślusarska	1300	8232*)	—	—	9532	500	* w tem 250 zł na materjały do robót.
7.	Wąbrzeźno	500	120	—	1004	1624	—	
8.	Wejherowo	3000	765	—	—	3765	150	
	Razem	19080	24562	70	1379	45091	6660	

Zestawienie:

Pracownie:						
przyr. martwej	31300	14972	315	2218	48805	6225
„ żywej	1104	15596	—	585	17285	1200
geograficzna	—	1805	—	—	1805	—
rob. ręcznych	19080	24562	70	1379	45091	6660
Ogółem	51484	56935	385	4182	112986	14085